

Position paper 'Integratie Ervaringskennis binnen het HBO'
Hogeschool Overleg Ervaringskennis en Ervaringsdeskundigheid (HOED)

A. Weerman (Hogeschool Windesheim)
C. van Slagmaat (Hogeschool Utrecht)
J.A. Kroes (Hanzehogeschool)
J.B.G.G. Terhaag (Hogeschool Fontys)
J.P. Wilken (Hogeschool Utrecht)
M.E. Passavanti (Hogeschool van Amsterdam)
P.L.F. Sedney (Hogeschool van Amsterdam)
S. Karbouniaris (Hogeschool Utrecht)

November 2015

Waarom dit position paper?

De tijd is rijp om te werken met ervaringen en ervaringsdeskundigheid in het HBO. Dit position paper beoogt een standpunt in te nemen vanuit het HSAO onderwijs waar gewerkt wordt met ervaringskennis. Dit is een eerste poging de ervaringen van vijf hogescholen te bundelen en naar buiten te brengen, met als belangrijke kanttekening dat het een momentopname betreft en dit document ook als zodanig gelezen mag worden.

Het werken met ervaringen en ervaringskennis van studenten en docenten binnen ons onderwijs verloopt verschillend. Het aantal studenten met ingrijpende levenservaringen is indrukwekkend. Uit onderzoek van zowel Hogeschool Windesheim als Hogeschool Utrecht blijken in totaal 2/3 van de studenten van sociale opleidingen persoonlijk of via een naaste, ervaringen te hebben met psychiatrie, verslaving of andere problematiek (Karbouniaris, 2009).

Over het algemeen wordt in de opleidingen nauwelijks aandacht besteed aan deze persoonlijke ervaringen van studenten (of docenten) als bron van kennis en deskundigheid. Zowel landelijk als internationaal krijgt dit in toenemende mate aandacht. Recente ontwikkelingen (Welzijn Nieuwe Stijl) in het sociale domein maken juist het belang van aansluiten bij de leef- en belevingswereld van mensen in kwetsbare posities duidelijk. Dat veronderstelt een speciaal inlevingsvermogen, maar ook een vermogen om vanuit een ander perspectief dan van jezelf als professional te kijken naar krachten en kansen. Het gebruik maken van eigen ervaringen en ervaringskennis, in hetzelfde schuitje gezeten te hebben, geeft daarin een voorsprong.

In het HSAO adviesrapport Meer van Waarde (2014) wordt de maatschappelijke transformatie aangegrepen om de verschillende profielen van sociaal agogische professionals kritisch onder de loep te nemen. Het cliëntperspectief krijgt hierin expliciete aandacht. Ervaringsdeskundigheid wordt in het werkveld van zorg en welzijn in toenemende mate gevraagd en verplicht gesteld binnen de zorgprogramma's. Op het gebied van psychiatrie en verslaving zijn verschillende methodieken ontwikkeld waarin ervaringsdeskundigheid een plaats heeft. In onder andere (FACT)wijkteams en beschermende woonvormen wordt deze vorm van deskundigheid zelfs verplicht gesteld door een aantal zorgverzekeraars. Ervaringsdeskundigheid heeft in het beroepscompetentieprofiel van de GGZ-agoog expliciet een plaats en is ook in het landelijk gelijknamig curriculum opgenomen (Franssen, Van Tol & Weerman, 2014).

In de beroepsuitoefening kunnen we onderscheid maken tussen indirecte en directe toepassing van ervaringskennis. Indirecte toepassing betreft de integratie van persoonlijke en professionele ervaringskennis met methodische en theoretische kennis (Schön, 1983). Directe toepassing vinden we terug in de functie van 'ervaringswerker' of 'ervaringsdeskundige', die inmiddels bij veel instellingen in de zorg ingevoerd is. De vraag naar ervaringsdeskundigen¹ in het werkveld stijgt. Dit is onder meer te verklaren door groeiende participatie en zeggenschap onder cliënten, en de inzichten die uit talloze studies naar herstelfactoren naar voren zijn gekomen (Hendriksen-Favier, Nijnsens & van Rooijen, 2012; Droes & Witsenburg, 2012). De waarde van eigen ervaringen en deze als krachtbron gebruiken in een persoonlijk herstel- en ontwikkelingsproces blijkt een belangrijke herstelfactor te zijn (Weerman, 2015, Van Haaster & Knooren, 2008; Van Erp, Boertien, Scholtens & Van Rooijen, 2011).

¹ Volgens Haaster, Wilken, Hidajattoellah & Karbouniaris (2013) is een ervaringsdeskundige een persoon die bepaalde deskundigheid heeft verworven door ervaringen. Een ervaringsdeskundige heeft door zijn ervaringen geleerd om op een bepaalde manier te handelen.

Het is dan ook van belang dat persoonlijke ervaringen en collectieve ervaringskennis deel uitmaken van de opleidingen in zorg en sociaal werk. De vraag hierbij is, hoe kan de waarde van ervaringskennis onderdeel van het curriculum worden? Wat is daar in termen van veiligheid, privacy, vertrouwen voor nodig? Daarnaast is het van belang dat studenten die dit willen zich verder kunnen bekwamen als ervaringsdeskundige.

Wat verstaan we onder ervaringsdeskundigheid?

Een ervaringsdeskundige onderscheidt zich doordat hij of zij ervaringskennis heeft met het doorlopen van een herstelproces en daarmee cliënten kan ondersteunen in het exploreren van hun eigen ervaringskennis en herstel. De ervaringsdeskundige is een levend voorbeeld van hoop en empowerment. Ervaringsdeskundigheid is dus het vermogen om op grond van eigen herstelervaring voor anderen ruimte te maken voor herstel.

Ervaringsdeskundigheid wordt ontwikkeld door eigen ervaringen met beperkingen en herstel. Deze ervaringen worden aangevuld met ervaringen van anderen, andere bronnen naast het analyseren en reflecteren op de eigen ervaringen, waarna we kunnen spreken van ervaringskennis. Door op deze ervaringskennis vaardigheden voor professionele inzet te leren vindt de ontwikkeling naar ervaringsdeskundige plaats (Van Bakel; van Rooijen; Boertien; Kamoschinski; Liefhebber & Klufft, 2013).

Ervaringsdeskundigheid impliceert een visie op zorg waarbij het versterken van eigen kracht, een wederkerig contact, herstelondersteuning en het gebruiken van ervaringskennis van zowel de cliënt als van de begeleider van belang is.

Ervaringsdeskundigheid kan ingezet worden in aparte functies, maar in toenemende mate worden ook professionals in de zorg aangesproken om hun persoonlijke ervaringen in te zetten. Hulpverleners worden uitgenodigd om naast de persoonlijke factor in hun werk, vooral ook uit te komen voor eigen cliëntervaringen, zoals o.a. gebeurd bij Club-MED van Kwintes.

Hogeschool Overleg Ervaringskennis en Ervaringsdeskundigheid (HOED)

Het Hogeschool Overleg Ervaringskennis en Ervaringsdeskundigheid (HOED), is een overlegorgaan opgericht door vijf hogescholen. Deze hogescholen hebben ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid geïntegreerd in de sociale opleidingen middels keuzemodules en minoren, afstudeerrichting of volledige integratie in de opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening. Een aantal hebben een aparte opleiding 'ervaringsdeskundigheid'. Het complete overzicht is te vinden in de bijlage.

Ongeacht de eindtermen van een specifieke opleiding zijn deze hogescholen het erover eens dat ervaringskennis naast theoretische en praktijkkennis als 3^e kennisbron een stevige verankering zou moeten krijgen in het onderwijs.

Het overleg maakt zich vanaf 2010 sterk om ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid op, in ieder geval, het gebied van verslaving en psychiatrie te integreren in de sociale opleidingen. Een aantal van deze hogescholen doen dit ook nog breder o.a. door ook kennis en deskundigheid op vluchtelingenproblematiek, generatieproblemen, sociale armoede te integreren.

Landelijke netwerken en het beroepscompetentieprofiel

Naast allerlei regionale initiatieven, zijn landelijke netwerken tot ontwikkeling gekomen zoals het HEE-team, de Vakvereniging voor Ervaringswerkers (VVvE), het Platform van Ervaringswerkers binnen ACT teams (Trimbos), het Kenniscentrum Zelfhulp en Ervaringsdeskundigheid, 't Zwarte Gat. Een belangrijke bijdrage hiertoe is geleverd door het programma Landelijk steunpunt Inzet Van

Ervaringsdeskundigheid in de GGZ (LIVE) van kenniscentrum Phrenos/HEE en Trimbos-instituut dat in december 2012 werd afgesloten.

In december 2013 is het landelijk [beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid](#) uitgebracht door GGZ Nederland en LIVE, een landelijk platform voor ervaringsdeskundigheid. Het Trimbosinstituut heeft een werkgroep ingesteld die het beroepscompetentieprofiel onlangs vertaalde naar een curriculum voor opleidingen op MBO en HBO-niveau (Van Bakel; van Rooijen; Boertien; Kamoschinski; Liefhebber & Kluft, 2013).

Ervaringskennis en – deskundigheid in het HBO, de toekomst

Het HOED zal de komende jaren aandacht blijven vragen voor het gebruik maken van ervaringskennis en ontwikkelen van ervaringsdeskundigheid in het HBO.

We willen graag met HBO in het sociale domein in gesprek om dit mogelijk te maken.

Hieronder volgen een aantal adviezen:

1. Laat in de gehele visie van de opleiding de betekenis en wetenschappelijke kennis betreffende ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid tot uitdrukking komen. Hierbij kan o.a. gebruik gemaakt worden van de bestaande body of knowledge op het gebied van rehabilitatie, herstel, zelfhulp en experiëntieel leren (Weerman, 2015). Benoem expliciet wat de visie betekent voor houding en handelen van de hulpverleners en leg de verbinding met de ontwikkelingen in het werkveld (bijvoorbeeld 'participatie' en 'eigen kracht').
2. Integreer ervaringskennis als 3^e bron van kennis in het curriculum. Creëer mogelijkheden voor mensen om zich te ontwikkelen als ervaringsdeskundig professional zowel binnen bachelor als postbachelor onderwijs. Bijvoorbeeld een vak als psychopathologie wordt aangevuld met persoonlijke ervaringen van studenten en docenten.
3. Investeer in een leeromgeving waarin studenten hun eigen ervaringen kunnen onderzoeken en betekenis geven. Nodig studenten uit hun verhaal te vertellen en geef hiervoor erkenning. Train docenten om ervaringskennis van studenten te ontwikkelen en benutten. Train docenten ook hun eigen ervaringen te gebruiken in de lessen. Betrek ervaringsdeskundigen als (gast)docenten in de ontwikkeling en uitvoering van het curriculum.
4. Maak in alle studie jaren gebruik van persoonlijke (individuele en collectieve) ervaringen, zo wordt het van elkaar leren gefaciliteerd. Spreek elkaars krachten en talenten aan en heb aandacht voor ieders kwetsbaarheid als waardevolle 'derde bron' van kennis.
5. Besteed in praktijkbegeleidingscursussen aandacht aan het werken met ervaringsdeskundigen, het gebruik maken van ervaring als 3^e bron van kennis in het cliëntcontact en de wijze waarop deze kennis een bijdrage kan leveren binnen de organisatie.

Tot slot

Ervaringsdeskundigheid groeit gaandeweg uit tot een nieuw domein binnen de GGz, de Verslavingszorg, Maatschappelijke Opvang, Jeugdzorg en LVB. Ook in de hulpverlening rond huiselijk en seksueel geweld speelt ervaringsdeskundigheid een steeds belangrijker rol.

Ten slotte gaan op een aantal plaatsen in Nederland ervaringswerkers deel uitmaken van de nieuwe sociale wijkteams. Kortom, naast inhoudelijke motieven zijn er ook arbeidsmarktoverwegingen om ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid een vaste plek in de opleidingen te geven.

Daarbij kan dit document hopelijk vanuit opleidingsperspectief een steun in de rug vormen en nodigen wij betrokkenen uit om hun ervaringen met HBO-ervaringsdeskundigen met ons te delen.

Bronnen:

Bakel, M. van; Rooijen, S. van; Boertien, D.; Kamoschinski, J.; Liefhebber, S. & Kluft, M. (2013). [Evaringsdeskundigheid beroepscompetentieprofiel](#). Utrecht: Trimbo

Dröes, J. & Witsenburg, C. (2012). Herstelondersteunende zorg. Behandeling, rehabilitatie en ervaringsdeskundigheid als hulp bij herstel van psychische aandoeningen. Passagecahier. Amsterdam: SWP.

Erp, van N.; Boertien, D. Scholtens, G. & Rooijen, van S. (2011). Ervaringsdeskundigheid en herstelondersteuning inventarisatie van initiatieven in Nederland. Utrecht: Trimbo.

Franssen, G.; Tol, N. van & Weerman, A. (2014). Afstudeerrichting GGZ-agoog: landelijk onderwijsarrangement. Amsterdam: SWP.

Haaster, H. van; Wilken, J.P.; Karbouniaris, S. & Hidajattoellah, 2013. Kaderdocument Ervaringsdeskundigheid. Utrecht: KSI.

Hendriksen-Favier, A.; Nijens, N. & Rooijen, van S. (2012). [Handreiking voor de implementatie van herstelondersteunende zorg](#). Utrecht: Trimbo

Karbouniaris, S. (2009). Quick Scan Ervaringskennis onder HU-studenten. Utrecht: KSI/HU.

Knooren J. & Van Haaster, H. (2008) Onderwijsprogramma's voor ervaringsdeskundigen. *MGV 63* (6), p. 515-525.

Peters, M. (2014). Onbewust bekwaam. Hoe studenten SPH hun GGZ-familie ervaringen een plaats geven in hun beroepsontwikkeling tijdens hun bachelor opleiding. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie.

Schön, D. (1983). *The Reflective Practitioner*. New York: Basic Books.

Slagmaat, van C. (2014). Professioneel leren omgaan met eigen ervaringen. Onderzoek naar begeleidingsaspecten die helpen om eigen ervaringen professioneel in te leren zetten. Utrecht: KSI

Vereniging Hogescholen (2014). Meer van waarde. Kwaliteitsimpuls en ontwikkelrichting voor het hoger sociaal agogisch onderwijs. Den Haag.

Weerman. (2015).[Verwacht proefschrift]. *Social Work met ervaringsdeskundigheid? De existentiële betekenis van de transformatie van verslaafde naar social worker met ervaringsdeskundigheid*. Zwolle: Windesheim.

Bijlage: Stand van zaken huidige programma's en leerlijnen (2015-2016)

De programma's en leerlijnen die door de verschillende hogescholen zijn ontwikkeld, kennen uiteenlopende vormen en aanpak. Kortweg is een indeling te maken in:

1. Aparte opleiding in de vorm van een Associate Degree (Hanzehogeschool & Fontys)
2. Minor of keuzemodule of speciale programmaonderdelen binnen een sociaal-agogische opleiding (Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Amsterdam)
3. Geïntegreerd binnen de SPH-opleiding: Ervaringskennis is als derde kennisbron opgenomen binnen de SPH-opleiding, (Hogeschool Windesheim)

Fontys en Hanzehogeschool hebben in de eerste plaats beiden separate opleidingstrajecten ontwikkeld voor ervaringsdeskundigen.

In Groningen en Eindhoven gaat het om een Associate Degree, een tweejarige studie in het hoger beroepsonderwijs die een opstap kan zijn naar de SPH. Bij de toelating tot deze opleiding, genaamd 'Ervaringsdeskundige in de Zorg' is het hebben van een relevante beroepspraktijk voorwaardelijk. Daarnaast maken zij in het bachelor onderwijs gebruik van de inzet van ervaringsdeskundigen trainers/docenten.

De Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Utrecht, de Christelijke Hogeschool Ede, Fontys en Hanzehogeschool maken in het bachelor onderwijs gebruik van de inzet van ervaringsdeskundigen trainers/docenten. Verder wordt de thematiek binnen de bestaande programma's, zoals bijvoorbeeld de minor GGz agoog en het keuzevak 'Ervaringsdeskundigheid' een duidelijke plek gegeven.

Corresponderend met de derde variant, heeft Windesheim een geïntegreerd programma ontwikkeld, waarbij niet alleen in het curriculum ervaringskennis erkend wordt en is opgenomen als derde kennisbron, maar ook studenten met ingrijpende life events ervaringen kunnen kiezen voor een 'afstudeerrichting Ervaringsdeskundigheid' vanaf het tweede jaar van de (SPH)opleiding.

